

Geschiedenis De huidige aan de apostel **Bartholomeüs** gewijde kerk heeft in de vroege middeleeuwen voorgangers gehad. Mogelijk in de vorm van één of meer houten kerken met riet bedekt. Vervolgens een tufstenen kerk, waarvan overblijfselen in en rond de kerk teruggevonden zijn. Aan de noordkant van de kerk in het gras ligt een stapstenen pad van sarcofaagresten, grafplaatdelen en rode zandsteen, twaalfde-eeuws gedateerd, waaruit blijkt dat Stedum voor de bouw van de huidige kerk al een rijk parochieleven had. Met de Reductie van Groningen in 1594 begon de protestantse tijd. De kerk werd wit gepleisterd en de gewelkschilderingen verdwenen als 'paapsche uitingen' onder witkalk. Door behoefte aan meer licht kreeg de kerk grote ramen. Zo veranderde het uiterlijk voor lange tijd. In de negentiende eeuw was de toestand van de kerk deplorabel. Er lagen vergevorderde plannen om de kerk 'te vereenvoudigen en te verkleinen'. Gelukkig werd dit voorkomen. In 1877-'78 werd de kerk gerestaureerd o.l.v. architect J.J. Langelaar, samen met rijksbouwmeester P.J.H. Cuypers en tekenaar A. Mulder. Als één der eerste kerken in Nederland werd de kerk van binnen en buiten rigoureus en nogal vrij 'terug' gerestaureerd naar de oude laat-romaanse vormen. De gewelkschilderingen kwamen tevoorschijn en werden met de wetenschap en de techniek van toen gerestaureerd. In 1937-'39 ondergingen kerk en toren een tweede zware restauratie o.l.v. architect Wittop Koning, samen met opzichter R. Offringa waarbij o.a. het dak geheel werd vernieuwd en fouten van de eerdere restauratie zoveel mogelijk werden hersteld. Ook de gewelkschilderingen werden opnieuw gerestaureerd.

Stedum en de Bartholomeüskerk

Het dorp Stedum is al heel oud en ontstaan in de eerste vier eeuwen na Christus door kwelderaanwas op de westelijke oever van de Fivel, een rivier komende uit het achterliggende veenland en met een trechtermonding naar zee. Vanaf +/- 700 na Christus ontwikkelde het dorp zich, liggend op twee wierden, tot een welvarende handelsnederzetting. De hoofdstraat tussen de twee hoogten is al meer dan 1000 jaar oud. In de oorkondenboeken van Groningen en Drenthe wordt +/- 1000 jaar na Christus al de naam '**Stedon**' vermeld in een lijst van inkomsten van de Duitse abdij Werden.

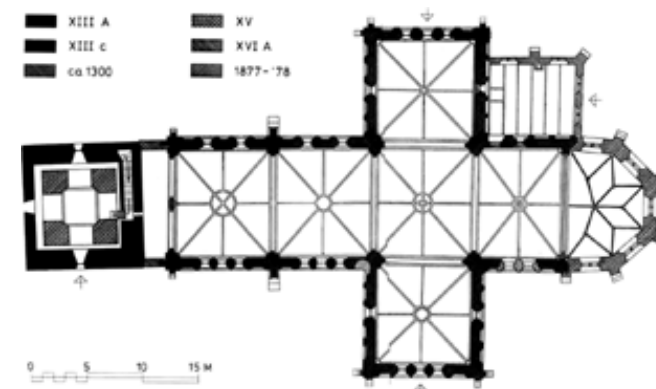
De 'Stichting Vrienden van de Bartholomeüskerk Stedum' heeft als doel het mede in stand houden en promoten van de Bartholomeüskerk. Zie voor verdere informatie omtrent contact, verhuur, activiteiten e.d. www.bartholomeuskerkstedum.nl.

De kerk is van april t/m oktober op zaterdag geopend van 13.00-16.00 uur. Ook kan de kerk op afspraak bezichtigd worden, eventueel met een gids. Een bijdrage voor het restauratiefonds is welkom op bankrekening nr. NL52RABO0333385500 t.n.v. 'Stichting Vrienden van de Bartholomeuskerk' of door een bijdrage in het offerblok bij de uitgang.

Welkom in de

Bartholomeüskerk Stedum

Exterieur en toren De Bartholomeüskerk is een één beukige bakstenen kruiskerk, opgedeeld in twee schiptraveeën, een viering met dwarsarmen en een koortravee die oorspronkelijk recht afgesloten was. Aangezien het klooster van Aduard al in 1245 het patronaatsrecht van de kerk bezat, zal de invloed van de **Cisterciënzer monniken** op de bouw groot geweest zijn. De Bartholomeüskerk wordt gezien als één van de hoogtepunten van de **romanogotiek**, tegenwoordig '**laat-romaans**' genoemd en is op grond van stijlkenmerken te dateren in de derde kwart van de dertiende eeuw. Deze stijl kenmerkt zich door rijk geprofileerd en versierd muurwerk buiten, binnen corresponderend met spitsboogvensters, blindnissen en spaarvelden. Bijzonder is het **rondboogfries** aan de bovenzijde van het muurwerk van de kerk waarvan de bogen rusten op figuurlijke in klei geboetseerde en gebakken draagsteentjes. In de **gotiek**, derde kwart vijftiende eeuw, werd het koor uitgebreid en voorzien van een vijfhoekige sluiting met grote ramen. De **sacristie**, nu consistorie, is een laat gotische aanbouw uit de zestiende eeuw met kenmerkende raamtraceringen. De **toren** heeft verschillende stijlkenmerken in het onderste gedeelte die op een oudere datering wijzen, eerste helft dertiende eeuw, zoals de zevenvoudig geprofileerde ronde raamopening in de westmuur. In de veertiende eeuw is de toren verder opgehoogd. Het onderste gedeelte is overwelfd geweest, waardoor het als torenkapel dienst gedaan kan hebben. Dit gewelf moest verdwijnen toen de gemetselde klokkenstoel werd aangebracht. Deze binnentoren is uniek en bestaat uit twee geledingen die een houten klokkenstoel dragen. Daarin hangen twee **luidklokken**. De grote klok uit 1951 en de kleine, een Mariaklok uit 1300. Deze is bijzonder omdat zij de oudst gedateerde klok van de provincie Groningen is. Door verzakking naar het westen is de toren in de loop der eeuwen meermalen beklampt en van steunberen voorzien. Deze zijn bij de laatste restauratie verwijderd.

Interieur Het muurwerk heeft veel **laat-romaanse** kenmerken, zoals rijk geprofileerd metselwerk, meloenvormige koepelgewelven met ronde ribben en sluitringen. De koorsluiting heeft een gotisch stergewelf. In het tweede gewelf van het schip vinden we in de sluitring de schutspatroom van de kerk, Bartholomeüs. De **gewelfschilderingen** zijn in de late vijftiende eeuw aangebracht, na de koorvergroting. Bijbelse taferelen, symbolische voorstellingen, heiligenfiguren, strijdende figuren en uitbundige florale motieven. Het straalt een kunsthistorische eenheid uit en vertelt in grote lijnen het verhaal van goed en (de strijd tegen) kwaad. De kerk telt veel **grafzerken**, variërend van 1471 tot 1827. De zandstenen zerk op het koor, die de ingang tot de eerste grafkelder markeert is van 1471. Het toont de afbeelding van Andeloff Nittersum, bewoner van de gelijknamige borg. De zerk ernaast van de tweede grafkelder, met een koperen graforament er op, is uit de tijd van Johan Clant. De vele **interieurdelen** geven de kerk een rijk karakter. In opdracht van borgheer Johan Clant werden de vloer in 1668, de banken en de herenbank in 1669 en de preekstoel in 1671 en het orgel in 1680 gemaakt. Dit alles volgens een geschilderd bord, hangend op het koor. Bijzonder is ook een **oranjevaandel of prinsenvlag**, waarvan er nog maar enkele in Nederland over zijn. De roerige periode rond het jaar 1788 staat in de geschiedenis bekend als de patriottentijd. De toenmalige borgbewoner Tjaard Adriaan Gerlacius was vurig prinsgezind en liet de vlag maken als eerbetoon aan het Oranjehuis en prins Willem de Vijfde. Het toont het wapen van Willem de Vijfde, Gerlacius en Stedum. De vlag is teruggevonden bij een restauratie van de grafkelder. In de kerk bevinden zich een achttal fraaie **rouwborden**. Als een borgbewoner overleed hing men eerst een eenvoudig ruitvormig bord boven de ingang van de borg.

Na de rouwperiode werd een groot en stijlvol bord in de kerk opgehangen. Een maquette van de borg **Nittersum** staat onder het orgelbalkon. Johan Clant gaf in 1671 opdracht aan de beroemde Rombout Verhulst voor het maken van een **grafmonument** ter gedachtenis aan zijn vader Adriaan Clant die in 1665 overleden was. Adriaan Clant was, als afgevaardigde van Groningen Stad en Ommelanden, medeondertekenaar van de 'Vrede van Munster' in 1648, die het einde betekende van de Tachtigjarige Oorlog. Het praalgraf toont Adriaan Clant van Stedum, rustend met zijn hoofd op een kussen, liggend op een matras. Zijn rechterhand ligt op zijn middel. De linkerhand ondersteunt zijn hoofd. Een prachtige doorleefde 'tekening' van hoofd en handen. Het **orgel** in de kast zoals het nu op de galerij staat, is nieuw gemaakt door Dirck Lohman en Zn. uit Emden, in opdracht van 'unicus collator' Tjaard Adriaan Gerlacius. Lohman integreerde daarin onderdelen van het vorige vroeg zestiende-eeuwse orgel dat in 1680 omgebouwd was. De oorspronkelijke maker is onbekend, die van 1680 was Andreas de Mare junior i.s.m. Hendrik Herman van Loon. Er is nog enig pijpwerk van de Mare in het orgel aanwezig. Hij overleed in 1681. De borstwering is uit circa 1705. Het ontwerp wordt toegeschreven aan Allert Meijer, Jan de Rijk zal het snij- en schrijnwerk hebben gemaakt. Op het oudere **middenpaneel** moet in 1788 neoclassicistisch snijwerk zijn aangebracht. Het paneel is mogelijk afkomstig van de borg Nittersum. Het toont Hercules met de knots en Minerva, en de wapens van Gerlacius en Gockinga.

